

CIVILTIESISKĀS ATBILDĪBAS JĒDZIENS, DABA, PAZĪMES *THE CONCEPT OF CIVIL LIABILITY, NATURE, FEATURES*

Dana Romanovska

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, dana.romanovska96@gmail.com, Rēzekne, Latvija

Zinātniskais vadītājs: **Aleksandrs Baikovs**, Dr.iur., viesdocents

Abstract. *The publication is devoted to investigate civil liability, because despite the huge research into civil liability, its legal nature, its form, the problems of disposal have so far not given a single explanation and instead makes disagreements among scientists. There are various explanations of legal responsibility in the rights theory, which are very controversial. Although the problem of responsibility is widely debated, a single term of responsibility in the rights theory has not been established. Civil liability is the most common form of legal responsibility that people face*

Keywords: *aspects of civil liability, legal liability.*

Ievads

Neskatoties uz milzīgo civiltiesiskās atbildības izpēti, tās juridiskā daba, forma, realizācijas problēmas līdz šim nedod vienotu skaidrojumu un rada domstarpības zinātnieku vidū. Darba tēma ir aktuāla, svarīga un praktiski nozīmīga, jo civiltiesiskās atbildības problēma ir sena, to pēta zinātnieki daudzu gadsimtu garumā un vēl joprojām nav nonākuši pie vienota skaidrojuma. Tā kā neviens normatīvi tiesiskais akts jēdzienu civiltiesiskā atbildība nesniedz, tāpēc civiltiesiskās atbildības jēdziens rada lielākas grūtības tieši teorētiķiem. Tiesību teorijā pastāv dažādi juridiskās atbildības skaidrojumi, kuri ir ļoti strīdīgi. Lai gan par atbildības problēmu ir plaši diskutēts, tomēr vienotu atbildības apzīmējumu tiesību teorijā nav izdevies izveidot. Civiltiesiskā atbildība ir juridiskās atbildības veids, ar ko cilvēki sastopas visbiežāk.

Pētījuma mērķis ir civiltiesiskās atbildības jēdziena jautājumu analīze, kā arī problēmu risināšana un priekšlikumu izteikšana.

Pētījuma objekts ir juridiskā atbildība, bet pētījuma priekšmets ir civiltiesiskās atbildības jēdziens, daba un pazīmes.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) izpētīt civiltiesiskās atbildības jēdzienu;
- 2) sniegt analīzi par civiltiesiskās atbildības dabu;
- 3) izanalizēt civiltiesiskās atbildības pazīmes.

Pētījuma autore izvirza hipotēzi, ka civiltiesiskās atbildības definējumu dažādība ir saistīta ar juridiskās atbildības definējumu dažādību, tādēļ tā tiek izmantota kā pamats civiltiesiskās atbildības noskaidrošanai.

Izstrādājot pētījumu, autore izmantoja sekojošas pētījuma metodes: semantiskā metode – noskaidrot civiltiesiskās atbildības nozīmi; salīdzinošā metode – salīdzināt civiltiesiskās atbildības pazīmes, rast problēmas un veikt secinājumus; vēsturiskā metode – izanalizēt civiltiesiskās atbildības jēdziena attīstību; sistēmiskā metode - vērtēt dažādu zinātnieku viedokļus; gramatiskā metode – veikt precīzu un skaidru valodas lietojumu; analītiskā metode – salīdzināt dažādus civiltiesiskās atbildības jēdzienus un veikt secinājumus; teleoloģiskā metode – noskaidrot juridiskās atbildības izveidošanās mērķi.

1. Civiltiesiskās atbildības jēdziena izpratne

Civiltiesiskā atbildība ir juridiskās atbildības veids, ar kuru cilvēki sastopas visbiežāk. Līdz pat mūsdienām zinātniekiem nav izdevies nonākt pie vienotas civiltiesiskās atbildības definīcijas. Civiltiesiskās atbildības galvenais uzdevums ir kompensēt vai, cik tas iespējams mīkstināt vainīgās

personas nodarītās sekas cietušajam un sabiedrībai. Civiltiesiskā atbildība ne vienmēr izpaužas tikai mantiski nelabvēlīgās sekās. Piemēram, atvainošanās par goda un cieņas aizskārums vai nepatiesas informācijas atsaukums var arī nekādi nebūt saistīts ar mantiskiem izdevumiem. Tāpat gadījumā, kad tiesa nospriež uzlikt par pienākumu noteiktai personai atturēties veikt noteiktas darbības, piemēram, neizmantot svešu preču zīmi, vainīgajai personai var neiestāties negatīvas mantiskās sekas (*Bitāns, 1997*). Tātad var secināt, ka civiltiesiskajai atbildībai nav tikai mantiska rakstura sekas, kaut gan ļoti daudzos gadījumos tā ir. Civiltiesiskā atbildība tiesību pārkāpējam izpaužas negatīvu mantiska rakstura seku veidā, vai arī personisko tiesību ierobežojumu, vai papildu pienākumu veidā (*Rivani, 2010*). Civiltiesiskā atbildība ir tiesiska attiecība, kas rodas likumā vai līgumā noteikto pienākumu neizpildes gadījumā.

Pētījuma darba gaitā autore secina, ka civiltiesiskajai atbildībai nav oficiāla definējuma, kas būtu iekļauts normatīvajā regulējumā.

2. Civiltiesiskās atbildības daba

Tiesību zinātnieku vidū ir dažādi uzskati par to, kas veido civiltiesiskās atbildības pamatu. Vieni uzskata, ka civiltiesiskās atbildības pamats ir tiesībpārkāpums, kas izpaužas civilās likumdošanas normu pārkāpumā, bet saistību attiecībās arī kreditora subjektīvo tiesību pārkāpumā. Savukārt, citi zinātnieki uzskata, ka civiltiesiskās atbildības pamats ir civiltiesiskā pārkāpuma sastāva esamība un, ka tiesību pārkāpuma sastāvs ir tas juridiskais fakts vai faktiskais sastāvs, kas rada tiesiskās attiecības starp tiesību pārkāpēju un cietušo (*Ross, 2009*).

Civiltiesiskās atbildības pamats var būt tikai juridiski fakti, precīzāk sakot, šo juridisko faktu kopums. Līdz ar to pazīmes, kas nav juridiski fakti, civiltiesiskās atbildības noteikšanā netiek ņemtas vērā. Cēloniskais sakars vistiešāk ietekmē civiltiesisko atbildību un tas apmēru noteikšanu, jo persona nevar atbildēt vairāk, nekā ir noteikts līgumā vai likumā.

Civiltiesiskajai atbildībai svarīgs ir pierādīšanas pienākums, proti, personai, kura vēlas atbrīvoties no pienākuma atlīdzināt zaudējumus, tai ir jāpierāda, ka tiesību aizskārums ir noticis bez tās vainas, piemēram, līguma neizpilde ir notikusi nepārvaramas varas dēļ, piemēram, zemestrīces dēļ.

Lai piemērotu civiltiesisko atbildību, ir jākonstatē arī civiltiesiskā kaitējuma fakts, kas var izpausties kā mantiskā, tā arī nemantiskā sfērā personas subjektīvo tiesību aizskaršanas rezultātā (*Крашенинников, 2012*). Jebkurš mantisks samazinājums, papildu izdevumi vai ienākumu neiegūšana, veselības bojājums vai personisko tiesību aizskārums, piemēram, goda aizskārums, vai līgumsaistību neizpilde var kalpot par iemeslu civiltiesiskajai atbildībai. Personas visbiežāk izjūt mantiska rakstura negatīvās sekas, kas iestājas tiesību pārkāpuma rezultātā, citiem vārdiem sakot, zaudējumus.

Civillikums ar jēdzienu zaudējumi saprot katru mantiski novērtējamu pametumu (*Civillikums, 1937*). Tātad var secināt, ka jebkurš civiltiesiskā pārkāpuma rezultātā radies mantiski novērtējams zudums ir uzskatāms par zaudējumu.

3. Civiltiesiskās atbildības pazīmes

Civiltiesiskā atbildība ir juridiskās atbildības veids, tāpēc tai piemīt arī juridiskās atbildības vispārīgās pazīmes. Civiltiesiskā atbildība tiek paredzēta un regulēta ne tikai Civillikumā, bet gan arī Ministru kabineta noteikumos, Latvijas Republikas likumos, starptautiskajos līgumos un konvencijās.

Civiltiesiskais pārkāpums var izpausties dažādi, piemēram, neizpildot līgumu, iznīcinot vai sabojājot kādam mantu, nodarot kaitējumu veselībai vai dzīvībai, piesavinoties svešu mantu, kā arī

personisko tiesību aizskāruma gadījumā, ja ir aizskarts autora vārds, gods, cieņa, pārkāpta personiskās dzīves neaizskaramība u.tml. (*Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta spriedums, 2016., Nr. SKC-1214/2016*).

Civiltiesiskā pārkāpuma radītās sekas var novērst pats pārkāpējs labprātīgi, bez tiesas vai citas kompetentas iestādes iejaukšanās. Parasti likums nosaka tās iestādes, kas ir tiesīgas noteikt un piemērot civiltiesisko atbildību (*Mandery, 2017*), visbiežāk tās ir tiesas. Cietušajai pusei ir tiesības atteikties no civiltiesiskās atbildības piemērošanas pret pārkāpuma izdarītāju. Par civiltiesisko atbildību netiks atzīta jau esošas saistības piespiedu izpilde (*Nemeth, 2012*). Lai gan civiltiesiskā atbildība var tikt realizēta brīvprātīgi, tomēr diezgan bieži vainīgā puse nevēlas to labprātīgi darīt. Civiltiesiskajai atbildībai piemīt īpatnība, ka darījuma puses var vienoties par atbildības nosacījumiem un apmēriem.

Civiltiesiskā atbildība ir virzīta uz to, lai likvidētu sekas, kas radušās civiltiesiskā pārkāpuma rezultātā. Tiesību pārkāpēja pienākums ir pēc iespējas vairāk atjaunot cietušā stāvokli, kāds tas bijis pirms civiltiesiskā pārkāpuma izdarīšanas.

Civiltiesiskā atbildība visbiežāk izpaužas materiāla mantiska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanā pret pārkāpēju, kas izpaužas zaudējumu kompensācijā vai nodarītā kaitējuma atlīdzināšanā, ietekmējot tiesību pārkāpēja mantisko sfēru (*Ross, 2009*). Taču pastāv arī nemateriāla rakstura līdzekļi, kā piemēram, atvainošanās, nepatiesu ziņu atsaukšana.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Skatot juridiskās atbildības jēdzienu, autore uzskata, ka normatīvajā regulējumā būtu jāiekļauj oficiāla jēdziena "juridiskā atbildība" definīcija. Vairākas definīcijas rada problēmas, jo dažādi autori civiltiesisko atbildību saprot savādāk. Savukārt, ja būtu normatīvajā regulējumā oficiāli radīta definīcija, tad visi izmantotu tieši šo definīciju. Definīcijai būtu jābūt tādai, lai tā aptvertu visus juridiskās atbildības aspektus un atainotu tās būtību. Pēc autores domām, būtu nepieciešams Civillikuma redakcijā iekļaut jaunu pantu, kas noteiktu juridiskās atbildības jēdzienu. Provizorisks, ja juridiskā atbildība tiktu iekļauta normatīvajā regulējumā, tās definīcija skanētu šādi "Juridiskā atbildība ir tiesiska attiecība, kas rodas likumā vai līgumā noteiktā pienākuma neizpildīšanas gadījumā."
2. Civiltiesiskā atbildība tiek paredzēta ne tikai Civillikumā, bet gan arī citos līgumos un likumos.
3. Civiltiesiskās atbildības galvenais uzdevums ir kompensēt vai, cik tas iespējams, mīkstināt vainīgās personas nodarītās sekas cietušajam un sabiedrībai.
4. Civiltiesiskās atbildības jēdzienu nedod neviens normatīvs dokuments, tāpēc civiltiesiskās atbildības jēdziens rada lielākas grūtības teorētiķiem nevis praktiķiem, kas šo atbildību piemēro. Pētījuma mērķis, civiltiesiskās atbildības jēdziena jautājumu analīze, kā arī problēmu risināšana un priekšlikumu izteikšana, ir sasniegts. Pētniecības darbā izvirzītā hipotēze, ka civiltiesiskās atbildības definējumu dažādība ir saistīta ar juridiskās atbildības definējumu dažādību, tādēļ tā tiek izmantota kā pamats civiltiesiskās atbildības noskaidrošanai, ir apstiprinājusies.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Civillikums* (28.01.1937.). Latvijas Republikas likums. *Valdības Vēstnesis*, 26.02.1937., Nr.46.
2. Bitāns, A. (1997). *Civiltiesiskā atbildība un tās veidi*. Rīga: Izdevniecība AGB. 208 lpp.
3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2016.gada 30.novembra spriedums lietā Nr. SKC-1214/2016. <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/>, sk. 25.05.2020.
4. Mandery, E. (2017). Civil Liability. *Encyclopedia of Law Enforcement*, p. 18. Retrieved 27.04.2020 from <https://sk.sagepub.com/reference/lawenforcement/n30.xml?fromsearch=true>

5. Nemeth, C.P. (2012). Civil Liability of Security Personnel. *Private Security and the Law. Fourth Edition*, pp. 117-190. Retrieved 28.04.2020 from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780123869227000058>
6. Rivani, R. (2010). Legal liability. *Encyclopedia of Crisis Management*, p. 38. Retrieved 25.04.2020 from <https://sk.sagepub.com/reference/encyclopedia-of-crisis-management/n192.xml?fromsearch=true>
7. Ross, D.L. (2009). Overview of civil liability. *Civil Liability in Criminal Justice*, pp.1-22. Retrieved 22.04.2020 from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9781422461396500045>
8. Крашенинников, Е.А. (2012). Понятие гражданско-правовой ответственности. *Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации*, 5, с. 6-11. Получено 16.03.2020 из <https://elibrary.ru/item.asp?id=17681263>

Summary

The main objective of civil liability is to compensate or, as far as it's possible, to soften the consequences make to the victim and the public by the perpetrator. Civil liability is directed to eliminate the consequences of a civil infringement. It is the duty of the rights infringer to re-establish as much as possible the situation of the victim as it was before the infringement was committed. Civil liability is provided for and regulated not only by the Civil Law, but also in the Cabinet of Ministers Regulations, the laws of the Republic of Latvia, international agreements and conventions. Modern days, the practical side of civil law is largely related to issues relating to damages, compensation for non-harm and the payment of various contractual penalties, witch, in substance, are also forms of civil liability. The concept of civil liability does not come from any legislative document, so the concept of civil liability creates more difficulties for theorists then practitioners applying this responsibility. Civil infringement serves as a basis for civil liability. The composition of the infringement is the legal fact which creates a legal relationship between the infringer and the victim. Civil infringement may take the form of a variety of shapes, such as non-performance of a contract, destruction or damage to someone's property, damage to health or life, abuse of foreign property, and personal rights, where the author's name, honor, dignity, personal integrity, etc. have been infringed.